

BOSHLANG'ICH TA'LIM TABIIY FANLARIDA EKSKURSIYA DARSLARINING O'RNI VA AHAMIYATI.

Alimardonova Mo`tabar

Shahrisabz davlat pedagogika instituti o`qituvchisi

Sodiqova Sarvinoz Sanjar qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlar bo'yicha ekskursiya darslarini tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari yoritiladi. Ekskursiyalarning ta'lim jarayonidagi o'rni, ularni tashkil etish metodlari, samaradorligini oshirish usullari va ularning o'quvchilarga ta'siri haqida ma'lumot beriladi. Shuningdek, ekskursiya darslarining turlari, ularning pedagogik, psixologik va ekologik jihatlari ham batafsil tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *ekskursiya darslari, tabiiy fanlar, amaliy ta'lim, ekologik tarbiya, ta'lim metodikasi, o'qitish texnologiyalari.*

Kirish: Ta'lim jarayoni doimiy rivojlanishda bo'lib, zamonaviy metodlardan foydalanish orqali o'quvchilar bilimini mustahkamlash va ularni hayotga tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, tabiiy fanlar sohasida nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash katta ahamiyatga ega. Shu nuqtayi nazardan, ekskursiya darslari boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun juda foydali bo'lib, ular orqali o'quvchilarning qiziquvchanligi ortadi, mustaqil fikrlash va kuzatish ko'nikmalari rivojlanadi.

Ekskursiyalar nafaqat o'quv jarayonini boyitadi, balki o'quvchilarning tabiatga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularga ekologik tarbiya berish imkonini ham yaratadi. Ushbu maqolada ekskursiya darslarining ahamiyati, ularni tashkil etish metodikasi va samaradorligini oshirish yo'llari tahlil qilinadi.

Endilikda ekskursiya darslarining ahamiyati haqida gaplashamiz. Ekskursiya darslari quyidagi jihatlari bilan muhim ahamiyat kasb etadi bular:

1. O'quvchilarni real muhit bilan tanishtirish.
2. Qiziquvchanlikni oshirish.
3. Tashqi muhitni idrok qilishni rivojlantirish.
4. Ekologik tarbiya berish.
5. Amaliy tajriba orttirish.

Yuqoridagi ekskursiya darslarining ahamiyati haqida birma-bir kengroq tanishamiz.

1. O'quvchilarni real muhit bilan tanishtirish – sinfda o'rganilgan nazariy bilimlar real hayotda qanday namoyon bo'lishini o'z ko'zlari bilan ko'rish imkonini beradi.

2. Qiziquvchanlikni oshirish – bolalar tabiat hodisalarini o‘z ko‘zi bilan kuzatganda, ularga qiziqishi oshadi va o‘z-o‘zini rivojlantirishga intiladi.

3. Tashqi muhitni idrok qilishni rivojlantirish – ekskursiyalar bolalarning atrof-muhitni tushunishiga va tabiatga hurmat bilan qarashiga yordam beradi.

4. Ekologik tarbiya berish – o‘quvchilar tabiatning nozik muvozanatini tushunib, unga g‘amxo‘rlik qilish muhimligini anglab yetadilar.

5. Amaliy tajriba orttirish – ekskursiyalar davomida tuproq, suv, o‘simlik va hayvonot olami bilan tanishish orqali real bilim va ko‘nikmalar shakllanadi.

Ekskursiya darslari turli jihatlariga qarab 2xil tasniflanadi:

1. Maqsadiga qarab.

2. O‘tkazilish shakliga qarab.

1).Maqsadiga qarab:

-Ta’limiy ekskursiyalar –bu o‘quvchilarning yoki talabalarning bilimini boyitish, amaliy tajribasini oshirish va atrof-muhit bilan bevosita tanishish maqsadida tashkil etiladigan sayohat yoki tashrif. Bu usul ta’lim jarayonini jonlantirish, nazariy bilimlarni hayot bilan bog‘lash va amaliy mashg‘ulotlar o‘tkazish imkonini beradi.Umumiy qilib aytganda tabiiy hodisalar va muhitni tushunish uchun o‘tkaziladi.

-Tadqiqot ekskursiyalari – bu o‘quvchilar yoki talabalar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borish, kuzatuvlar qilish va ma’lumotlarni to‘plash maqsadida amalga oshiriladigan maxsus o‘quv-sayohat. Bunday ekskursiyalar ilmiy-tadqiqot ishlarini rivojlantirish, muayyan muammolarni tahlil qilish va nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish imkonini beradi.Bu ma’lumotlardan kelib chiqqan holda umumiy xulosa qilib olsak bunda o‘quvchilar mustaqil kuzatish va tajribalar olib boradilar.

Tadqiqot ekskursiyasining asosiy maqsadlari:

1. Ilmiy izlanish olib borish-o‘quvchilar real muhitda ma’lumotlar yig‘ib, ularni tahlil qilishadi.

2. Amaliy tajriba orttirish – o‘rganilgan nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkoniyati paydo bo‘ladi.

3. Mustaqil tadqiqot ko‘nikmalarini rivojlantirish – muammolarni o‘rganish va ularga yechim topish bo‘yicha tajriba orttiriladi.

4. Ijodiy va tanqidiy fikrlashni shakllantirish – kuzatuvlar va tahlillar orqali yangi xulosalar chiqarish qobiliyati rivojlantiriladi.

5. Atrof-muhit bilan bevosita tanishish – tabiat, texnologiya yoki tarixiy obidalar haqidagi bilimlar chuqurlashtiriladi.

-Ekologik ekskursiyalar – bu tabiatga sayohat qilib, atrof-muhitni o‘rganish, tabiiy resurslardan foydalanish va ularni muhofaza qilish muhimligi haqida bilim olish maqsadida tashkil etiladigan tadbir. Ushbu ekskursiyalar ekologik ong va mas’uliyatni shakllantirishga, tabiatni chuqur tushunishga va amaliy tajriba orttirishga yordam

beradi. Asosan o'quvchilarda tabiatni asrashga bo'lgan ehtiyojni shakllantirishga qaratilgan bo'ladi.

-Tarixiy-geografik ekskursiyalar – bu o'quvchilar yoki tadqiqotchilarning geografik hududlarning tabiiy va tarixiy rivojlanishini o'rganish maqsadida tashkil etiladigan sayohati. Bunday ekskursiyalar tarix va geografiyani birlashtirib, qadimgi sivilizatsiyalar, tabiiy landshaftlarning o'zgarishi va inson faoliyatining geografiyaga ta'sirini chuqur tushunishga yordam beradi. Tabiiy va madaniy yodgorliklarni o'rganish uchun o'tkaziladi.

Tarixiy-geografik ekskursiyaning asosiy maqsadlari:

1. Hududlarning tarixiy taraqqiyotini o'rganish – qadimgi shaharlar, ibtidoiy joylar va tarixiy obidalarni tahlil qilish.

2. Tabiiy geografik sharoitlarni tushunish – daryo vodiylari, tog' tizmalari, iqlim va tuproq sharoitlarini o'rganish.

3. Madaniy merosni tadqiq qilish – qadimgi me'morchilik yodgorliklari, urf-odatlar va an'analarni o'rganish.

4. Geografik o'zgarishlarni kuzatish – iqlim o'zgarishlari, tuproq eroziyasi, suv resurslarining ta'sirini baholash.

5. Sayohat orqali bilim va amaliy tajriba orttirish – real muhitda o'rganish va tadqiqot olib borish.

2). O'tkazilish shakliga qarab:

-Sinf ichida virtual ekskursiyalar – slaydlar, videolar va xaritalar yordamida tashkil qilinadi.

Virtual ekskursiya – bu zamonaviy texnologiyalar yordamida (3D tasvirlar, videolar, interaktiv xaritalar, VR/AR texnologiyalar) o'quvchilarni turli joylarga olib boradigan ta'limiy ekskursiya turi. U an'anaviy ekskursiyalarga muqobil bo'lib, o'quvchilarga sayohat qilmasdan turib dunyoning turli burchaklarida bo'lish imkonini beradi.

Virtual ekskursiyaning asosiy maqsadlari:

1. O'quvchilarning bilimni kengaytirish-tarixiy joylar, muzeylar, tabiat va kosmos haqida vizual tarzda o'rganish.

2. Ta'limni innovatsion qilish-darslarni yanada qiziqarli va interaktiv shaklda o'tkazish.

3. Amaliyot va nazariyani bog'lash-tarix, geografiya, biologiya, san'at va boshqa fanlar bo'yicha vizual ta'lim.

4. Har qanday joyga tashrif imkoniyati-uzoq yoki qimmat joylarga borish zaruriyatisiz o'quvchilar uchun global tajriba yaratish.

5. Xavfsizlikni ta'minlash-tabiiy ofatlar yoki pandemiya kabi holatlarda xavfsiz ekskursiyalar tashkil qilish.

-Ochiq havoda ekskursiyalar – tabiat qo'ynida, bog'lar, o'rmonlar yoki daryo bo'yida o'tkaziladi.

-Laboratoriya ekskursiyalari – ilmiy laboratoriyalarga tashrif buyurish orqali ilmiy jarayonlarni kuzatish.

Ekskursiya darslari samarali bo'lishi uchun quyidagi bosqichlarni o'tish muhimdir:

1. Tayyorlov bosqichi:

Ekskursiyaning mavzusini belgilash.

O'quvchilarga mavzuga oid dastlabki tushunchalarni berish.

Ekskursiya joyi haqida ma'lumot to'plash va tayyorgarlik ishlarini olib borish.

2. Ekskursiyani o'tkazish bosqichi:

O'quvchilarni kichik guruhlariga ajratish va ularga kuzatuv topshiriqlari berish.

O'qituvchi yetakchiligida muhitni o'rganish va kuzatish ishlari olib borish.

O'quvchilarning fikr-mulohazalarini yig'ish va umumiy xulosalar chiqarish.

3. Yakuniy bosqich:

O'quvchilar o'z tajribalari asosida xulosa chiqarishadi.

Rasmlar chizish, tajriba natijalarini yozish va taqdimot qilish.

O'tilgan mavzuni mustahkamlash va bog'liq nazariy bilimlarni chuqurlashtirishdir.

Endilikda ekskursiya darslarining samaradorligini oshirish yo'llari haqida gaplashamiz.

Ekskursiya darslarini yanada samarali qilish uchun quyidagi omillar muhim:

O'quvchilarning faolligini ta'minlash – kuzatuvlar, tadqiqotlar va mustaqil ishlar bilan shug'ullanish.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish – dronlar, kameralar va onlayn xaritalardan foydalanish.

Ekskursiyaning interaktiv bo'lishi – o'quvchilarga qiziqarli savollar berish va ularni tadqiqotlarga jalb qilish.

Ota-onalarni jalb qilish – oilaviy ekskursiyalar tashkil qilish orqali ta'lim samaradorligini oshirish.

Xulosa: Boshlang'ich ta'limda tabiiy fanlar darslarida ekskursiya metodidan foydalanish nafaqat nazariy bilimlarni mustahkamlash, balki o'quvchilarning ijodkorlik, mustaqil fikrlash va ekologik ongini rivojlantirishda ham muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy ta'limda interaktiv, raqamli va gibrid uslublar yordamida ekskursiya darslarini yanada boyitish, o'quvchilarga real hayot tajribasini berish imkonini yaratadi. Shuning uchun, pedagoglar ushbu yondashuvlarni o'z dars jarayoniga keng joriy etish orqali o'quvchilarning umumiy rivojlanishini ta'minlashlari lozim. Ekskursiya darslari tabiiy fanlarni o'qitishda eng samarali usullardan biri bo'lib, o'quvchilarni atrof-muhit bilan tanishtirish, kuzatuvchanlikni

oshirish va ekologik tarbiya berishda muhim o‘rin tutadi. O‘qituvchilar ushbu metoddan foydalangan holda dars jarayonini qiziqarli, interaktiv va samarali tashkil etishlari mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nizomiddinov, R. (2020). Boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
2. O‘rmonov, J. (2018). Ekologik tarbiya va tabiiy fanlar. Samarqand: Zarafshon.
3. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. (2021). Tabiiy fanlar ta’limi metodikasi. Toshkent.
4. <http://meduniver.com/Medical/Book/44.html>
5. [.www.ziynet.uz](http://www.ziynet.uz)